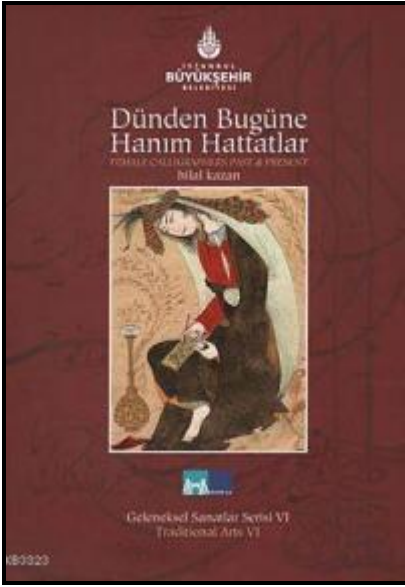


## K İ T A B İ Y A T

Hilal Kazan, *Dünden Bugüne Hanım Hattatlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul 2010, 234 s.



İslam dünyasında yaşayan kadınlar üzerine yapılan çalışmalar, 1970'lerde sosyal tarih yazımının öne çıkmasına paralel olarak gelişir. Geniş İslam coğrafyasında farklı dönemlerde yaşamış kadınları; gündelik hayatları, aile yaşamları, maddi dünyaları, hukuk sistemi içindeki yerleri, mekân kullanımları, toplumsal, iktisadî ve

siyasî hayat içindeki rolleri ve sanat ile ilişkileri gibi konular çerçevesinde değerlendiren çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Kadın ve sanat ilişkisi, sanatı himaye eden kadınlar, sanatın nesnesi olarak kadın ve sanatçı kadınlar gibi üç başlık altında değerlendirilebilir. İslam coğrafyasında yaşayan sanatçı kadınlar üzerine yoğunlaşan mevcut literatür kadınların şiir, resim, edebiyat, musiki ve hat gibi sanatın farklı alanları ile ilgilendiklerini açığa çıkarır.

İslam dünyasında hat sanatı üzerine yapılan çalışmalar mevcut olmakla birlikte, İslam'ın ilk dönemlerinden bu yana hat ile meşgul olan kadınların mevcut olmasına rağmen kadın hattatlar üzerine yapılan çalışmalar yetersizdir. İcazete dayalı işleyiş itibarıyla, hat sanatı tefsir, hadis ve fıkıh gibi İslamî ilimler ile benzerlik gösterir. Dinî ilimler alanında etkin kimi hattatlar düşünülecek olursa, kadın hattatların İslam geleneği içindeki yeri önemlidir.

Hilal Kazan'ın İslamiyet'in ilk yıllarından bugüne kadar eser veren Müslüman kadın hattatları kronolojik

sıra ile ele alan eseri, kadın hattatlar konusunda bir boşluğu doldurmaktadır. Son dönemlerde Türkiye’de müzecilik, sanat hamiliği, sanata ve özel olarak da hat sanatına ilginin arttığı düşünüldüğünde yazarın çalışması daha bir anlam ifade etmektedir.

Yazar eserini İslam dünyasında yaygın olan tabakat geleneğine veya “who is who/kim kimdir” üslubuna benzer şekilde değerlendirir. Geniş bir dönem ve coğrafyayı kapsayan eser iki bölümden oluşur. Eserin ilk bölümü İslamiyet’in ilk devirlerinden başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine kadar yaşayan kadın hattatları ele alır. Bu bölümde Dört Halife dönemi, Emevi, Abbasi, İlhanlı, Safevi, Babür ve Osmanlı dönemlerinde yaşamış kadınlar tanıtılır. İkinci bölüm o tarihten bugüne kadar gelen dönem içinde doğan ve eser veren hattatlar üzerine yoğunlaşır. Osmanlı toprakları dışında İran, Bağdat, Semerkant, Mısır, Rakka, Endülüs, Horasan, Kirman, Şam, Tunus, Kayrevan, Lübnan, Esterâbâd, Kudüs, Delhi, Haydarâbâd, Kandeher, Agra ve Şiraz gibi bölgelerde yaşayan kadın hattatlar tanıtılır.

Sanatçı kadınların sayısı eserde zikredilenin çok üstünde olduğu malumdur. Nitekim İslam’ın ilk

dönemlerine kıyasla, XVI. yüzyıldan itibaren biyografi sözlüklerine kaydedilen kadınların sayı ve oranlarında ciddi bir düşüş yaşandığı kaydedilir. Mahremiyet ve tevazu anlayışı, farklı alanlara hizmet eden kadınları birçok alanda daha az görünür kılmaması, sanatçı kadınların tamamına ulaşabilmeyi engeller.

Yazarın kimi zaman mezar taşlarına dayanarak hazırladığı hattatların biyografilerinde, sanatçıların aile yapıları, ilişki ağları, eğitimleri, hangi hocalardan meşk ettikleri gibi konular hakkında bilgi sunulur.

Kitabın giriş kısmında biyografilerin değerlendirilmesi neticesinde ulaşılan tespitlere yer verilir. Özellikle ilk dönemde yaşayan kadın hattatların yetiştikleri çevrelerin birkaç kategoride toplandığı görülüp bunların en başında saraylar ve vezir-paşa konakları yer alır. Ayrıca bazı hattatların ilim çevreleri ile irtibatlı olduğuna dikkat çekilir. Benzer durum Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşamış kadın şairler için de söz konusu olup umumiyetle dönemin ilmi çevrelerine mensup, tanınmış ailelerine mensuplardır. Mihri Hatun, Leyla Hanım ve Şeref Hanım bu gruba örnek teşkil etmektedir.

## KİTABİYAT

Belirtilmesi gereken bir husus, XIX. yüzyılda hat alanında da kadınların sayısının arttığıdır. Benzer bir durum şiir alanı içinde söz konusudur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan bir ara dönemi takiben son dönemde hat sanatına duyulan ilginin bir yansıması olarak kadın hattatların sayısındaki ciddi artış dikkati çeker.

Biyografilere ilaveten hattatların eserlerinin verilmesi, çalışmaya büyük zenginlik kazandırır. Eserin geniş bir dönem ve coğrafyayı kapsaması, hat ve tezhip sanatının farklı dönemlerdeki gelişimini ve evrelerini takip etmeye imkan sağlar.

Son dönemde sayıları artan Müslüman kadınlar üzerine yapılan akademik çalışmalar, kadınların sosyal, ekonomik ve politik alanda etkin olduklarını açığa çıkarır. Bu çalışma eğitim ve sanat alanında kadınların mevcudiyetinin bir göstergesidir. Yazarın derlediği bu kıymetli malzeme farklı sorunsallar çerçevesin-

de değerlendirildiği surette birçok çalışmaya temel teşkil edecek mahiyettedir. Örneğin farklı dönem şartlarının kadınların sanat ile ilişkilerine nasıl tesir ettiği, kişinin özel şartlarının, ilişki ağlarının sanatçıya etkisi, sanatçının kadın kimliğinin üretilen sanat eserine nasıl yansıdığı veya sanatçının yaşadığı dönemde aile içinde ve toplumda nasıl görüldüğü gibi sorular üzerinde durulması gereken konulardır. Ayrıca hattat kadınların, diğer sanatçı kadınlar ile birlikte prosopografik bir çalışmasının yapılması önemlidir.

Netice itibarıyla, bu eser kadın tarihi, biyografi çalışmaları ve hat sanatı tarihi alanlarında da kullanılabilir. Yazarın diğer bir çalışması olan “*XVI. Asırda Sarayın Sanatı Himayesi*” (İstanbul 2010) adlı eseri ile birlikte değerlendirildiğinde İslam dünyasında kadın sanatçılar konusunda ufuk açacağına şüphe yoktur.

Betül İpşirli ARGIT\*

---

\* Dr., betulipsirli@yahoo.com.

